

TAMERA STICHTING VZW

MEDEDELINGSBLAD

1e jaargang, nr. 1, oktober 1974
driemaandelijks

verantw. uitg. TAMERA-STICHTING vzw., a.linters Guffenslaan 90 Hasselt

EDITORIAAL

Bij deze vindt de lezer dus het eerste nummer van een nieuw tijdschrift . Het mededelingsblad van de Tamera-Stichting vzw.

Andere tijdschriften gaan over kop, zitten met ernstige moeilijkheden ... En precies dan besluit onze vereniging zich ook aan het publiceren te zetten ...

Is dat wel verantwoord ?

Wij dachten van wel .

Enerzijds omdat er nog één enkel tijdschrift bestaat dat lektuur brengt i.v.m. ons doel :

" De bescherming van het patrimonium in het kader van een menselijk milieubeleid " (art. 2 van onze statuten) .

Anderzijds omdat er over patrimonium-bescherming in het Hasseltse zeker nog niets verschijnt.

De bedoeling van dit verschijnsel is dus snel duidelijk .

Het wil een band smeden tussen leden en sympathisanten .
 Het wil meer en meer mensen voor de problematiek sensibiliseren .
 Het wil informatie- en discussie-materiaal leveren betreffende het gestelde doel .
 Het wil de Hasseltse toestanden belichten, en deze stellen in hun breder kader .

Ondanks de zware financiële inspanning die een dergelijk initiatief vraagt, vonden we een poging in die richting toch de moeite waard .

De lezers - leden en sympathisanten - zullen door hun reacties uitwijzen of wij het al dan niet bij het rechte eind hadden ...

EEN GREEP UIT ONZE PLANNEN ...

- eind okt.-begin nov.: projectie van een 16-mm film van het Ministerie van Nederlandse Cultuur, i.v.m. het Monumentenjaar. Gevolgd door bespreking .
- vanaf november : maandelijks, elke tweede vrijdag van de maand : vormingscyclus over patrimoniumbeleid
 eerste bijeenkomst : 15 november : Dhr. C.G.DE DIJN, Prov. Dienst voor het Kunstpatrimonium, over : "Aldebiesen, een uitdaging"
- eind nov. wschl.: bespreking van onze video-film over het patrimonium-beleid in Hasselt (tweede projectie) : evaluatie van de reacties en resultaten
- ons tijdschrift blijft uiteraard verschijnen (driemaandelijks)
- nog gepland : een voordracht over stadskernvernieuwing, wschl. door iemand van het Hoger Instituut voor Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening van de R.U.G.
- een uitgebreide brosjure wordt voorbereid over "Hasselt en de jenever, de jenever en Hasselt "
- rond hetzelfde thema wordt een verantwoorde tentoonstelling voorbereid
- er wordt gewerkt aan een dia-montage over Hasselt (de eerste en zeer voorlopige resultaten zijn te zien op 8 oktober)
- door onze vereniging werd een gans fonds akwrellen van de bekende Hasselaar BAMPs weergevonden . Hieruit zal een tento over "Bamps en het oude Hasselt" gedistilleerd worden
- ENZ.....

EERSTE MANIFEST I.V.M. DE STOKERIJ THEUNISSEN TE HASSELT .

(april 1974)

Op dit ogenblik wordt de oude jeneverstokerij Theunissen in de Witte-
nonnenstraat te Hasselt met afbraak bedreigd . Nochtans betreft het hier
een interessant kompleks, en dringt onze vereniging aan op bescherming ervan.

De jeneverstokerij Theunissen is belangrijk :

- op provinciaal en nationaal vlak, omwille van het historisch en
industriëel-archeologisch belang van deze site : het gaat hier om één van
de weinig vroeg-industriële gebouwen van ons land (opgericht begin 19e,
mogelijk eind 18e eeuw), en één van de zeldzame wat betreft Limburg, waar de
industriële revolutie pas omstreeks 1850 zijn invloed liet gelden, en pas in
de 20e eeuw doorbrak; deze industriële stokerij is één van de laatste voor-
beelden in België die uit deze vroege periode stamt, mogelijk is het hier de
oudste restant; het feit dat het kompleks precies op het grondgebied van
Hasselt ligt (de stad die tijdens gans de 19e eeuw dé jeneverstad bij uitstek
was, met nationale en internationale bekendheid en uitvoer), doet de waarde
ervan stijgen .

- op lokaal vlak is het aldus de typische vertegenwoordiger van de
nijverheidstak die de stad deed bloeien; het is het oudste en meest volledige
overblijfsel op het grondgebied van Hasselt, van de industrietak die tijdens
de eerste anderhalve eeuw van de Hedendaagse(=industriële) Geschiedenis, de
faam en de welstand van Hasselt uitmaakte, en aldus gans het economische en
sociale, tot zelfs politieke en kulturele leven van de stad bepaalde .

Daarenboven kan gedacht worden aan een bijkomende dubbele motivering voor
het behoud van dit kompleks:

1. De jeneverstokerij Theunissen betekent een onvervreemdbaar en niet weg te
denken architectonisch geheel op die bepaalde plaats in de site, gedetermi-
neerd door zijn ligging aan de Demer en door zijn als industriëel geheel naar
de stadsrand gedrukte situering . Anders gezegd, vanuit zijn functie kon de
stokerij alléén dààr gelegen zijn, hetgeen we duidelijk bemerken a.h.v. een
kadasterkaart van 1842: praktisch alle stokerijen lagen in de zgn. 'Kempische
Wijk', als een lint langsheen de Demer !

Wat meer is, door het behoud van deze jeneverstokerij behoudt men niet alleen
dit interessant architectonisch geheel, maar vrijwaart men eveneens - en dat
is het belangrijkste - een hele site, die in alle onderdelen (Begijnhof, huis

en stokerij Theunissen, centrum-school en arbeidershuizen) een absoluut te redden kleinschalig, en bijgevolg menselijk karakter vertoont . Het is al lang duidelijk dat een binnenstad slechts leeft in, en door, zijn kleinschaligheid, en dat elk verbreken ervan, en van zijn onderdelen, nefaste invloed heeft . Deze site is daarenboven de enige kleinschalige en typische "driehoek" in Hasselt, die zich nog min of meer in een historische toestand bevindt.

2. Wat het museumbeleid m.b.t. het door de stad geplande jenevermuseum betreft, dient men zich de vraag te stellen wat men nu in feite wenst tentoon te stellen? Heeft het zin enkel voorwerpen als afgewerkte produkten (flessen; affichen, kleine gebruiksvoorwerpen,...) steriel in glazen kastjes uit te stallen? Iedereen weet dat deze museologische opvatting hopeloos verouderd is, en er de oorzaak van is dat de meeste musea zo oervervelend overkomen ...

Het museum moet leven . Het tentoongestelde moet in een verklarende en verhelderende kontekst aan de toeschouwer gebracht worden. Daarom kan een degelijk museumbeleid alleen maar een frisse en pedagogisch verantwoorde beeldrijke uiteenzetting propageren over het produktieproces van het jeneverstoken. Dit impliceert de uitbeelding van een industrie-bezigheid, en dit kan alleen maar inhoudelijk tot uiting komen in een industriëel-architektonisch kompleks, ... zoals de jeneverstokerij Theunissen. Onze vereniging is trouwens enkele oude produktie-installaties op het spoor gekomen, die terug kunnen ingeplant worden in de originele fabrieksruimte .

Tenslotte zal aldus het jenevermuseum, geïntegreerd in het kompleks Begijnhof-Provinciale Bibliotheek (nieuw gepland gebouw tussen de Wittenonnenstr. en de Ringlaan) en omgeving, een pedagogisch interessant geheel vormen, en tevens een aantrekkingspool vormen voor de (thans grotendeels, bij gebrek aan bezienswaardigheden wegblijvende) toeristen. Dat dit originele kader en vooruitstrevend museum-beleid vruchten afwerpt, wordt bewezen door het succes, én bij specialisten, én bij toeristen, van de combinatie tussen industriële archeologie (gebouw) en een technologisch museum (produktieproces en afgewerkte produkten), bv. in Engeland, Denemarken, Polen ...

Ook willen we wijzen op de nieuwe opvatting inzake de bescherming van oude monumenten, waarbij men niet noodzakelijk (enkel) de 'mooie' gebouwen of 'het uitzonderlijke' gaat bewaren, maar op de eerste plaats datgene wat TYPISCH is voor een bepaalde omgeving, in een bepaalde kontekst . Voor de industriële maatschappij, begonnen ± 1750-'80, en waarvan wij thans de uitlopers meemaken waren de industriegebouwen, de arbeidershuizen, ... dominerend . Zij zijn typisch, omdat ze de basis van het maatschappelijk bestel weerspiegelen. De ekonomie, de handel, en zelfs de landbouw van Hasselt dreven op de jenevernijverheid, ... letterlijk en figuurlijk . De konklusie hieruit is duidelijk !

In het eerste manifest werden de hoofdargumenten voor het behoud van deze stokerij kenbaar gemaakt .

In dit tweede manifest worden enkele van deze argumenten concreet uitgebouwd ter verduidelijking van ons beleidsprincipe inzake de stadskernvernieuwing .

1. Heikki von Hertzen, architect van Tapiola (Finland) stelt dat, indien men een stad voor mensen bouwt, of wenst te bouwen, handel en industrie daaraan ondergeschikt moeten blijven . Wil de stem van één burger nog gehoord worden, dan mag slechts één vierde van de stad vrijgegeven worden voor bewoning, terwijl de helft groen moet blijven ; het overige is dan voor handel, industrie en openbare diensten ...

Dit ideaal wordt optimaal verwezenlijkt in een Hasseltse site, die bestaat uit het Begijnhof, de jeneverstokerij Theunissen, de Centrum-school en enkele arbeidershuizen, en die als driehoekig plattegrond begrensd wordt door de Zuivelmarkt, de Bonnefantestraat, de Wittenonnenstraat en de Badderijstraat .

De helft van deze site is groen (gazon, struiken en bomen) of kan tot groen teruggebracht worden ; een prachtig park aan weerszijden van de gedempte Demerloop behoort tot de mogelijkheid .

Eén vierde wordt, of kan uitgetrokken worden voor de bewoning : het woonhuis Theunissen, de begijnhofhuisjes en de arbeiderswoningen .

Het overige heeft, of kan terug zingeving krijgen in een infrastructuur van winkeltjes, 'industrie' en openbare diensten . Het hoeft geen betoog dat de bestaande jeneverstokerij Theunissen in dit geheel een blijvende plaats heeft ...

Deze globaliserende inleiding leek ons noodzakelijk om een eventueel misverstand betreffende het streefdoel van onze Tamera-Stichting van bij de aanvang te vermijden .

Wij zijn niet kortzichtig !

In de eerste instantie ijveren wij niet om het behoud van de stokerij Theunissen in sé, wel om het behoud van een hele site door het redden van dit intrinsiek onderdeel . Redt men de stokerij, dan redt men én een groot gedeelte groen, én een woonakkomodatie, én een aangepaste infrastructuur ; m.a.w. een kleinschalig,

menselijk en leefbaar geheel .

Vernietigt men de stokerij - en niemand praat ons uit het hoofd dat dit op de duur het vrijmaken voor een grootschalige hoogbouw impliceert - dan pleegt men een chirurgische ingreep op dit levend organisme als leefmilieu .

Reeds eenmaal werd ondeskundig gesneden ; zie de pijnlijk ingeplante museummastodont met in de aanhechtingspunten steeds duidelijker wordende afstotingsverschijnselen ... Een tweede ingreep zou zelfs voor dit zo sterk leeforganisme nefast zijn : Breek het Begijnhof dan maar gelijk mee af !

2. Onbewust ervaart eenieder het eigen karakter van zijn stad . Dit karakter wordt - bij nader onderzoek - niet uitsluitend bepaald door de belangrijke historische of kunsthistorische monumenten, doch veeleer door het typische verloop van de straten, verloop dat organisch gegroeid is uit empirisch naast en met elkaar leven van huizen, die in hun gevelstructuur, gevelgrootte en gevelopsmuk het persoonlijk beleven van de bewoners uitdrukken naar de straat toe . Zo bepaalt ieder huis de straat, en niet omgekeerd . Dit te weten impliceert het respect voor, en bijgevolg het behoud van ieder huis op zijn welbepaalde plaats in die straat . Bokrijk als alles opvangende oplossing voor transplantatie van wooneenheden, waarmee men in situ geen weg meer weet, is uit den boze . Hetzelfde geldt voor mutaties binnen de stadskern ! Dit weze in alle duidelijkheid gezegd ...

Om al deze redenen betekent de jeneverstokerij Theunissen een onvervreemdbaar en niet weg te denken vormend onderdeel van de Wittenonnenstraat ; elimineert men bv. het poortgebouw aldaar, dan wordt het verloop van die straat onbegrijpelijk omdat in dit bouwonderdeel als gewricht de oorzaak dient gezocht van het konkaaf verlopen van de straat- en bewegingslijn .

3. De woordvoerder van de De Faepe-stichting te Oudenaarde verklaarde voor de BRT dat het funktieverlies de ondergang betekent voor ieder gebouwenkompleks, zeker in deze op rendabiliteit afgestemde maatschappij . Om deze reden verdwenen in Hasselt reeds ontelbare historische en kunsthistorische uiterst interessante gebouwen, teveel om hier op te sommen .

Het argument van funktieverlies kan echter niet uitgespeeld worden tegen de jeneverstokerij Theunissen, want hiervoor bestaat een adekwate funktie, nl. het door het stadsbestuur beloofde jenevermuseum ! Geef aan dit gebouwenkompleks zijn

intrinsieke functie terug, zij het dan onder de licht gewijzigde vorm van een museum, dan is de reanimatie als revalorisering een feit, en zijn konservatie, en later restauratie verantwoord .

Een pedagogisch op punt gestelde beeldrijke uiteenzetting over het productieproces van het jeneverstoken roept om een uitbeelding van deze industrie-bezigheid in de ketelplaats, de opslagplaats, de graanzolder, de droogtoren, de stallingen, de kelders, enz...

Welnu , al deze gebouwen bestaan nog en wachten enkel op hun revalorisatie, wat als museumbeleid zinvoller is dan het in glazen uitstalramen tentoonstellen van "bezienswaardigheden" ; al te lang werd in een museum alleen maar "bezien", in plaats van "beziend begrepen" !

4. Tenslotte nog dit . Velen menen dat alleen het esthetisch interessante dient behouden te blijven . Doch wat is "esthetisch" ??? Worden hier niet vrijblijvende maatstaven gehanteerd ? Is het stadhuis van Hasselt mooier dan 'het Claverblad', het huis Maldoy, of het 17e eeuwse huis 'In de Pasteye' ?

Auguste RODIN zei : " Est beau dans l'art ce qui a du caractère " . Dit lijkt ons een zinvol uitgangspunt . Vertrekkend van het inhoudelijke, het typische en het verhelderende kan men beslissen of iets dient behouden te worden . Zo gaat een vergelijking tussen het stadhuis en de stokerij niet op, omdat de geestelijke functie in beide voorbeelden anders ligt ; de stokerij als industriekompleks hoeft niet mooi te zijn, wel eerlijk . En wat eerlijk uitdrukt wat het is, heeft karakter en draagt zo bij tot het karakter van de stad ...

Nu weten wij dat er een alternatief voor het jenevermuseum naar voor geschoven wordt : het Claverblad .

Dit alternatief houdt echter geen steek, gemeten aan de onomstootbare maatstaven die moeten gehanteerd worden vanuit urbanistische inplanting, historische situering en museumbeleid .

-- Het Claverblad "was" een prachtig huis, dat medebepalend was voor het straatkarakter van de Lombardstraat . Nu is het slechts een verwordende hoop stenen ...

-- Het Claverblad "had" ongetwijfeld een grote esthetische waarde, doch dit argument is in verband met de nieuwe bestemming irrelevant gebleken .

-- Het Claverblad was een 'woonhuis' : uit de hierboven uiteengezette argumentatie betreffende een degelijk museumbeleid kan iedereen afleiden dan een industrie-proces onmogelijk beeldrijk-pedagogisch gebracht kan worden in een woonkamer ...

Wat de alternatiefstelling Stokerij Theunissen - Claverblad betreft, kan heel de problematiek nuchter tot deze eenvoudige vraag herleid worden : Wie neemt de verantwoordelijkheid op zich dat de gemeenschap miljoenen investeert in een - letterlijke en figuurlijke - gevelpolitieke realisatie, waar een inhoudelijk voor de hand liggende en haalbare oplossing voor het grijpen ligt ?

Is het verantwoord miljoenen te spuien in een onleefbaar museumpolitisch concept, dat zal inslapen achter een mooie gevel in een kunstmatig getrokken straat zonder historische binding, terwijl een interessant gebouwenkompleks met aangepaste ruimten, ingekaderd in een historische, kleinschalige en groene site, aan de slopershamers prijs gegeven wordt ? ? ?

Dit manifest wil een informatief element zijn ter voorkoming van flaters , zoals die begaan werden in Oudenaarde, naar het schijnt door kommunikatie-stoornissen ...

Het stadsbestuur van Hasselt zal niet kunnen beweren ter zake niet inhoudelijk verwittigd geweest te zijn .

Het grote probleem betreffende o.a. de stadskernvernieuwing is toch nog steeds dat er te weinig organisatie is, dat het ons ontbreekt aan leiderschap, dat er een tekort is aan visie op en bijgevolg beleid naar de toekomst, dat er geen doorzicht bestaat in de sociale en kulturele noden van de bevolking en vooral, dat wij de administratie nog niet onder de knie hebben ...

Hoorden wij daar niet Franz Kafka ? ? ?

OVER HET ONTSTAAN VAN DE JENEVERSTOKERIJ THEUNISSEN TE HASSELT

In een vorige brosjure (1) werd reeds een poging gedaan om de stokerij Theunissen te dateren . Hierbij werd een datum post quem, en een datum ante quem vastgesteld . Nieuwe onderzoekingen, van de hand van onze medewerker P. Vandebroek, hebben thans tot een exaktere datering geleid . Wij zijn uitermate tevreden bij deze de resultaten te kunnen meedelen .

In de handschriftelijke nota's van J. MELCHIOR wordt het stokerijkompleks van Jozef Theunissen tweemaal op verschillende wijze besproken . In zijn zesdelig manuskript *Oud Hasselt*, dl. V, p. 199 schrijft hij : *" De stokerij van Victor Guiliam Jacobs, later Leo Stellingwerff en Victor Stellingwerff. Thijs ligt tegenover de ingangspoort der Wittenonnen en langs de Demer ; 't is nu de jeneverstokerij Theunissen "* (2) . In het derde deel van zijn gelijknamig driedelig manuskript schrijft hij echter op p. 134 : *" Stedewaarts van dien muur (van het begijnhof) loopt den Demer ; eens de rivier westwaarts over heeft men de stokerij van Jozef Theunissen, die hij kocht van Victor en Guillaume Stellingwerff, welke ze geërfd hadden van hun oom Leo Stellingwerff . Deze had ze geërfd van zijnen oom Leo Vaesen, broeder van den pastoor-deken, die ze in het begin van de 19e eeuw gebouwd had "* (3)

Het is vanzelfsprekend dat één van beide nota's van Melchior niet helemaal met de waarheid overeenstemt . De eerste maal schijnt de stokerij afkomstig te zijn uit de familie Jacobs, de andere maal van de familie Vaesen . Telkens komt zij echter bij de familie Stellingwerff terecht, en daarna in handen van Jozef Theunissen .

De hierna volgende tekst zal een poging zijn om de eerste eigenaar van de stokerij te achterhalen, en om zo te komen tot een zo juist mogelijke datering van het kompleks .

Ter verduidelijking van hetgeen volgt geven we hier een klein, zij het onvolledig genealogisch overzicht van de families Vaesen, Stellingwerff en Jacobs .

- VAESEN I) Godfried Vaesen x Maria Aldegonde Janssens
zij hadden o.a.: 1) Maria Catherina, ° 1764, + 1843 (II)
2) Nicolaas Gerardus, ° 1768, + 1841
3) Leo Godfried, ° 1769, + 1822
- II) Guillaume Stellingwerff x Maria Catherina Vaesen
zij hadden o.a.: 1) Leo Victor, ° 1804, + 1888
2) Adam Nicolas, ° 1897 (III)
- III) Adam Nicolas Stellingwerff x Pelagie Jacobs
zij hadden o.m.: 1) Willem Adam Joseph, ° 1841
2) Leon H.J., ° 1843
3) Victor G.C., ° 1846 x Maria Thérèse Thijs

(1) cfr. De jeneverstokerij Theunissen te Hasselt,..., gestencileerde brochure

(2) R.A.H., Kleine familiearchieven, nr. 2061

(3) ibid, nr. 2062

- JACOBS De door Melchior vermelde Victor Guilliam Jacobs vonden we nergens terug . Wel ontdekten we :
- I) Jan Jacobs x Barbara Potty
zij hadden o.m. Jozef Jacobs als zoon, ° 1766
 - II) Guillaume Jacobs x Maria Anne Van Tienen
zij hadden o.a. 1) Petrus, ° 1758
2) Guillaume, ° 1762 (III)
 - III) Guillaume Jacobs x Margareta Daenen
1) Pelagie x Adam Stellingwerff (zie hoger)(°1813)
2) Joannes Theodorus, ° 1815

In het Livre de mutations cadastrale de la ville de Hasselt 1819 - 1836 (1) vonden we Leo Vaesen terug in 1820 en 1821 . Hij woonde toen in de Hoogstraat en had een stokerij op de panden H.14 en 15 in de Wittenonnestraat . In hetzelfde register vinden we van 1819 tot 1823 een stokerij op naam van een Jozef Jacobs op pand H.46 op de Paardsdemer . Tot in 1834 stond ee op naam van 'vicaire' Pierre Jacobs, terwijl ondertussen bij Joseph nog steeds als beroep distillateur vermeld werd . Vanaf 1835 stond het kompleks op naam van Jozef Fabry . In de nota van 1834 lazen we dat de stokerij in 1833 gedemonteerd werd . In 1835 werden in dit register een vijftal stokerijen vermeld als démolie . Hierbij was er eentje onder het nummer H. 44, in het bezit van Guillaume Jacobs .

Ook in verscheidene andere dokumenten vonden we een Jacobs terug als stoker, zelfs met bezittingen in de omgeving van het begijnhof . Maar er is geen enkel bewijs dat één ervan eigenaar was van de huidige stokerij 'Theunissen' . In een alfabetische lijst van grondeigenaars van ca 1810 staat een Jozef Jacobs vermeld met een stokerij op de Paardsdemer onder nr. 140 (1) . Ook in een lijst van huizen met hun eigenaars of huurders uit het jaar VIII vinden we Jacobs'en met eigendommen in de buurt van het begijnhof (2) . In de lijsten van de volkstelling van 1796 vonden we onder het nummer 140 in de Kempische Wijk een Jan Jacobs, brandevenier, gehuwd met Barbara Potty (3) .

Laten we nu de andere visie van Melchior, - de stokerij zou afkomstig zijn van de familie Vaesen - even confronteren met de beschikbare bronnen .

Op 20 december 1843 overleed te Hasselt Maria Catherina Vaesen . In haar erfenisaangifte, gedaan door haar kinderen en kleinkinderen op 3 juni 1844, is artikel 1 : *"Une distillerie, avec maison, étables, écuries, grange et jardin, le tout situé à Hasselt, contenant 17 ares 44 ca., tenant au Démer et à la rue "* (4)

Catharina erfde deze stokerij in 1823 van haar broer .

Deze, Leo Vaesen, was overleden op 19 augustus 1822 en op 17 februari werd door Catharina en Nicolaas Vaesen aangifte gedaan van de nalatenschap . Artikel Artikel 17 hiervan bestond uit : *"Een branderij met Stallinge en toebehoorte*

(1) R.A.H., Hedendaags Stadsarchief van Hasselt, voorl. nr. 193

(2) *ibid.*, nr. 165

(3) zij hadden een zoon Jozef Jacobs . Zie hoger het genealogisch overzicht

(4) R.A.H., Registratiekantoor van Hasselt, Aangifte van successie, 1844, nr. 71, akte nr. 273

gelegen te Hasselt over het hiervorens Witte Nonnenklooster, geschat op eene waarde van negendwizend veertig guldens " (1)

Melchior had het dus bij het rechte eind wanneer hij de stokerij toeschreef aan Leo Vaesen . Maar heeft deze ze ook gebouwd, zoals Melchior beweerde ?

Op de lijst van de voornaamste industriëlen van Hasselt uit 1807 vinden we een Leo Vaesen vermeld als tabaksfabrikant (2) . In de registers van de patenten van het jaar IX vinden we hem terug als marchand de tabac (3) . Op de lijst van stokers van 1810 komt Leo Vaesen reeds voor met twee distillerkolven (totale inhoud 30,55 hl.) en met een jaarproduktie van 863,39 hl. (4) Een stokerij van Leo Vaesen zou dus moeten gebouwd zijn tussen 1807 en 1810 . De plotse sprong in de produktie, - op drie jaar tijd van niets naar meer dan 800 hl. - lijkt er echter op te wijzen dat hij een reeds aktieve stokerij van iemand overnam .

Dit was inderdaad het geval .

Op 10 maart 1807 kocht Leo Vaesen bij notaris Jean de Corswarem te Hasselt van Jean Antoine Séraphin Bamps (sans profession) en van diens echtgenote Marie Barbe Vannes "*un corps de ferme contenant habitations, grange et écuries plus une brandevinerie composé dans le dit corps de ferme*" . Hij kocht dus een boerderij met brandewijnstokerij . Deze laatste bevatte twee ketels, gistkuipen, pompen, en al wat nodig was voor de exploitatie . Het geheel grensde aan de straat, de Demer, het oud begijnhof en aan de tuin van vrederechter Hussen . Voor het ganse kompleks diende Leo Vaesen 7822,22 fr. te betalen, met een jaarlijkse intrest van vijf percent . Als waarborg hiervoor nam hij een hypotheek op zijn huis in de Hoogstraat 118 . In dezelfde notariële akte werd vermeld dat Bamps het genoemde goed op 6 vendemiaire XI (29 sept. 1803) gekocht had van vrederechter Hussen voor notaris A. Van der Aa (5) .

Deze akte vonden we niet terug, wel een samenvatting ervan in de archieven van de administratie der Registratie en Domeinen (6) . Hierin is echter geen sprake van een stokerij, enkel van een boerderij die J.A.S.Bamps kocht van vrederechter Hussen voor de som van 2.400 fr. Deze laatste had ze verkregen van een zekere "*dame Marcelis*" . We slaagden er niet in te achterhalen wie dit was .

Ook over Jean Antoine Séraphin Bamps is weinig geweten . Hij werd geboren in Hasselt in 1776 en huwde op 26 nivose XI (16 jan. 1803) met Marie Barbe Vannes . Hij was toen 27 jaar, en als beroep werd rentier vermeld . Nog geen drie jaar later kocht hij een boerderij, die hij drie jaar later verkocht met daarin een volledige stokerij .

Eén der getuigen bij zijn huwelijk was Jean Guillaume Bamps, een stoker . Ook in de familie Vannes kwamen er enkele stokers voor . In 1791, bij de onderteekenaars van een petitie aan het stadsbestuur over de brandewijnaccijns, vinden we ook een J.A.Bamps (7), evenals bij de patentplichtigen van 1812 . Maar niets

-
- (1) R.A.H., Registratiekantoor Hasselt, Aangifte van successie, 1823, nr. 29, akte 334
 (2) D. BORGUONS, Bijdrage tot de kennis van het sociaal-economisch leven te Hasselt gedurende de Franse tijd (1794-1814), lic.th. K.U.L., 1955, bijl.III, P.162
 (3) R.A.H., Hedend. Stadsarch. Hasselt, voorl. nr. 53
 (4) D.BORGIONS, op.cit., bijlage IV, p. 164
 (5) R.A.H., Notariële Archieven, Jean de Corswarem, 1807, akte 81
 (6) R.A.H., Registratiekantoor Hasselt, Régistre de recettes des droits d'Enregistrement, jaar XII, nr. 13
 (7) R.A.H., Oud Stadsarchief van Hasselt, nr. 331

bewijst dat het hier gaat om de eigenaar van de stokerij in de Witte Nonnenstraat . Het is zelfs weinig waarschijnlijk . We veronderstellen (!) dat J.A.S. Bamps na zijn huwelijk in de traditie van zijn familie en die van zijn vrouw een stokerij heeft willen vestigen en daartoe de hoeve kocht van vrede-rechter Hussen . Hij heeft er dan de stokerij in uitgerust, maar achtte het geraadzamer het kompleks enkele jaren later van de hand te doen . Heeft J.A.S.Bamps nog werkelijk het beroep van stoker uitgeoefend ? We weten het niet . We vonden hem nergens terug in deze hoedanigheid . Op de Hasseltse kiezerslijsten van 1833 en 1834 staat hij vermeld als brasseur en in 1835 en 1836 vinden we hem daar als eigenaar (1) . Op deze laatste lijst staat de vermelding "*demeure à Liège*" . J.A.S. Bamps overleed te Leuven in het Hotel du Sauvage, op 6 september 1842 .

We menen dat we hem praktisch zeker kunnen beschouwen als bouwer van de stokerij, tussen 1803 en 1807 . Natuurlijk is deze door de latere eigenaars nog aangepast . We weten inmiddels echter ook dat de machines die bij de stopzetting van het bedrijf nog werkzaam waren, dateerden uit het begin van deze eeuw .

Wat mogen we nu uit deze gegevens besluiten ?

1. De stokerij ontstond tussen 1803 en 1807 . In de inventaris van het Centrum voor Industriële Archeologie komt op dit ogenblik nog steeds geen oudere stokerij voor . Evenmin in de fichiers van andere organisaties, welke gekonsulteed werden . De mogelijkheid is dus zeer groot dat we hier voor het oudste resterende stokerij-kompleks van België staan .
2. De stokerij gaat terug op een hoeve die uit de 18e eeuw stamt . Mogelijke resten hiervan vinden we nog terug in de achterbouw .
3. In 1844, en mogelijk ten dele ook reeds in 1807, waren reeds de verschillende onderdelen, welke we nu nog terugvinden, aanwezig . Dit blijkt ook uit het kadastrale grondplan van 1842-44, dat slechts weinig afwijkingen met het huidige vertoont .
4. De installatie werd herhaaldelijk vernieuwd , waarschijnlijk voor het laatst in het begin van deze eeuw . Alhoewel de machines inmiddels ontmanteld werden, bleven de meeste bouwplannen van deze laatste verandering bewaard ; tevens bestaat het vermoeden dat nog onderdelen van deze installatie gekonserveerd zijn . Een studie van de bestaande documenten en gegevens zal ons in staat stellen, om uit de inmiddels weergevonden installaties, een type uit te zoeken dat het originele het meest evenaart . Transplantatie naar DIT originele stokerij-kompleks is dan de enige verantwoorde oplossing .

(1) R.A.H., Hedendaags Stadsarchief Hasselt, voorl. nr. 1193,500,804,600

EEN TIPJE VAN DE SLUIER

Vele van onze leden en sympathisanten vragen regelmatig hoe het opschiet met de klassering van de Stokerij Theunissen . Om hen van al de moeilijkheden op de hoogte te brengen, heffen wij hier een tipje van de sluier op, zoals deze uit de briefwisseling tevoorschijnkomt . Wat er allemaal nog achter de schermen gebeurt, weten wij zelf niet . Het zou dus moeilijk zijn om deze rest van de sluier op te heffen ...

1. DE BRIEFWISSELING MET HET MINISTERIE VAN KULTUUR

Hierover hebben wij geen klachten . Al de brieven worden vlot beantwoord . Alles verloopt voorspoedig, alleen iets te traag .

Na een verzoek om inlichtingen betreffende de stand van zaken, ontvingen we van Mevr. De Backer, Minister van Nederlandse Cultuur, op 28.5.1974 volgend schrijven : *" U heeft kunnen vaststellen dat mijn voorganger, Minister CHABERT, onmiddellijk op uw verzoek is ingegaan om aan de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg opdracht te geven deze aangelegenheid te onderzoeken .*

Op mijn beurt heb ik deze dienst dan ook verzocht dringend advies uit te brengen .

Zodra dit in mijn bezit is, zal ik niet nalaten U van mijn beslissing in kennis te stellen ."

Op 27.6.1974 ontvingen we nogmaals de verzekering *"dat de zaak in onderzoek"* was . Dit terwijl op 17.6 een onwettige bekendmaking van bouwaanvraag geafficheerd werd (cfr. infra)

Pas op 10 juli mochten wij de - sinds einde mei reeds officieus bekende - beslissing vernemen : *"In aansluiting met onze vroegere briefwisseling, betrekking hebbend op de stokerij Theunissen, deel ik U mede dat de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg, het voorstel tot klassering van de jeneverstokerij Theunissen met bijzondere aandacht heeft onderzocht en gunstig advies heeft uitgebracht .*

De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen verklaarde zich akkoord met dit advies .

Het bevoegde bestuur wordt thans opdracht gegeven de klasseringsprocedure te bevorderen ."

Dit werd door de Minister van Nederlandse Cultuur tevens gemeld aan Dhr. J. Van Overstraeten, voorzitter VTB, welke aan de minister geschreven had *"dat men blijkbaar haar besluit wilde voorkomen"*, er aan toe voegend: *"mogen wij hopen: vruchteloos ? "* (zie: De Autotoerist, XXVII, 16, 1 aug. 1974, p. 824)

Nadat wij aan Mevr. De Backer op 30 augustus schreven dat men er weer eens een bouwvergunning poogde door te drukken, dit terwijl de stokerij steeds meer van alle mogelijke vandalen te lijden had (de Tamera-Stichting vzw. heeft het in dit verband op zich genomen om een klacht tegen deze onbekenden neer te leggen) , ontvingen wij op 16 sept.

als antwoord : *... Ik heb dan ook opdracht gegeven aan mijn diensten contact op te nemen met eigenaars, de stedelijke en provinciale instanties opdat de gebouwen tegen verdere aftakeling zouden beschermd worden ..."*

2. HET EENRICHTINGSVERKEER NAAR HET GEMEENTEBESTUUR

Om een lang verhaal kort te maken : vóór de op onwettige wijze bekendgemaakte bouwaanvraag, dd. 17.06.1974, trachtten wij reeds herhaaldelijk de gemeenteraad voor te lichten over het belang van deze site . Dit leverde ofwel nietszeggende, ofwel géén antwoord op . Hetzelfde overkwam andere organisaties (bv. de Werkgroep voor Industriële Archeologie der R.U.G.,...) die trachtten te bemiddelen .

Op 17 juni werd dan een bekendmaking van bouwaanvraag aan de stokerij Theunissen geafficheerd : deze vermeldde dat bezwaren dienaangaande vóór 31 mei dienden ingeleverd te zijn . M.a.w. zeventien dagen vóór de bekendmaking zelf ! ! ! . Gezien het hier duidelijk gaat om een onwettige handeling, die verstrekkende gevolgen kon/kan hebben, besloot de Tamera-Stichting vzw. deze zaak in handen van het gerecht te geven .

Maar op 19 juni 1974 reeds, schreven we per aangetekende brief aan de gemeenteraad : *" Wij merkten ... dat er aan het gebouw in kwestie een 'bouwaanvraag' geafficheerd werd, gedateerd dd. 17 juni 1974 . Nochtans zouden, aldus dit bericht, de bezwaren vóór 31 mei moeten ingediend zijn, een situatie die wij niet al te best begrijpen . Mogen wij U dan ook verzoeken dit probleem tijdens de volgende vergadering van de gemeenteraad op de agenda te plaatsen ? Wij hopen dat de reeds gevoerde briefwisselingen, ... het bestuur der Stad Hasselt ervan mogen overtuigen dat dit gebouw het redden waard is ..."*

In bijlage werd een behoorlijke stapel dokumentatie gevoegd, alsmede kopieën van de 708 handtekeningen die eerder reeds aan het Ministerie van Nederlandse Cultuur werden overgemaakt (w.o. deze van Dhr. J. Van Overstraeten(VTB), Prof. Opsomer (UCL), Prof. Van Houtte (KUL), Prof. Baetens (dir. Centrum v. Bedrijfsgesch., UFSIA) Prof. Witte (VUB) de Profs. Balthazar en Van Eenoo (RUG), Prof. Bruwier (Mons), Dr. van den Abeele (voorzitter Centrum voor Industriële Archeologie), enz...) Wij wezen tevens op de positieve reactie die wij vanwege Prof. Lemaire, namens ICOMOS (= International Council for Monuments and Sites- UNESCO) mochten ontvangen.

DEZE BRIEF LEVERDE ONS GEEN ENKEL ANTWOORD OP

Op 11 juli verzonden we een herinneringsbrief

DEZE LEVERDE EVENMIN ENIG ANTWOORD OP

Op 5 augustus hernieuwden wij onze protesten (aangetekend !), en voegden er aan toe : *"Inmiddels vernamen wij dat de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg een positief advies voor bewaring uitbracht . De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen verklaarde zich akkoord met dit advies . Mogen wij U dan ook verzoeken met deze adviezen rekening te houden bij de bespreking van de betreffende bouwaanvraag ? Temeer daar de stokerij gelegen is naast het Begijnhof, geklasseerd bij KB. van 20.2.1939 . Dit*

kompleks ligt aldus in de onmiddellijke omgeving van een wettelijk beschermd monument ; het advies van de Koninklijke Commissie dient dus in elk geval door U ingewonnen te worden vóórleer een besluit kan genomen worden i.v.m. eventuele afbraak en nieuwbouw ... "

EN: WEER GEEN ANTWOORD !

Inmiddels wordt er half augustus weer eens een bekendmaking van bouwaanvraag g'afficheerd . Wil "men" er nog snelsnelsnel een vergunning doorkrijgen ...?

Op 1 september legden wij per aangetekend schrijven nog maar eens onze bezwaren neer bij het college van burgemeester en schepenen, en brachten we al de onbeantwoorde brieven in herinnering ...

EN TOT OP HEDEN ONTVINGEN WE EVENMIN ENIG ANTWOORD !

Stippen we tenslotte aan dat, n.a.v. de affichering dan de bouwaanvraag, dd. 17 juni, op 4 juli door E.Goedleven, adviseur-hoofd van dienst van de Rijksdienst voor Monumenten en Landschapszorg, een schrijven gericht werd aan het college van Burgemeester en Schepenen van Hasselt (ingekomen stuk 6.7.1974) . Hierin konden wij, dank zij onze "korrespondent" in het stadhuis lezen : *"Aangezien de procedure tot klassering van dit complex is ingezet en de betekening eerstdaags kan gebeuren zou een afbraak of wijziging ten zeerste ongewenst zijn . Wij vragen U dan ook hiermede rekening te willen houden ."* ...

Wij hopen dat deze brief beantwoord werd .

ENKELE GEGEVENS OVER DE WETGEVING I.V.M. MONUMENTENZORG .

Van in de 19e eeuw werd door meer en meer landen de nood gevoeld de belangrijkste monumenten uit hun verleden te "beschermen" .

Nochtans merkt men dat de preservationistische tendens pas doorbreekt, vanaf het ogenblik waarop *"une lente évolution, passée presque inaperçue, a entraîné la disparition de presque tous les monuments"*, en waarop men *"s'aperçoit de la perte subie"* (1) . In vele, of de meeste gevallen komt de hulp dan als het kalf verdronken is, en mag men enkel treuren en jammeren .

Eigenlijk had men het nooit zo ver mogen laten komen ...

Bescherming kan slechts enig succes kennen, wanneer de site in kwestie onderworpen wordt aan een duidelijk omschreven, en behoorlijk door de nationale wetgeving omkaderd konserverings-statuuat (2)

Door de UNESCO werden in dit verband talloze aanbevelingen uitgewerkt . Twee ervan zijn hier het vermelden waard .

In 1962 werd gesteld dat : *"le sauvegarde ne devrait pas se limiter au paysage et aux sites naturels, mais s'étendre également aux paysages et aux sites dont la formation est due entièrement ou en partie à l'oeuvre de l'homme . Ainsi, les dispositions particulières devraient être envisagées pour assurer la sauvegarde de certains paysages et les sites urbains, qui sont en général les plus menacés, notamment par les travaux de construction et la spéculation foncière ..."* (3)

En in paragraaf 9 van de aanbeveling van 1968 lezen we : *"Les Etats membres devraient accorder la priorité souhaitable aux mesures propres à assurer la préservation in situ des biens culturels ..."* (4)

Internationaal kunnen enkel aanbevelingen geformuleerd worden, of bepaalde specifieke konventies (bv. i.v.m. de bescherming van monumenten bij gewapende conflicten) afgesloten worden . Het zal de nationale wetgeving zijn die in het eigen huishouden orde op zaken moet stellen .

In deze eerste bijdrage zullen we slechts een - enigszins droge - uiteenzetting geven van de wettelijke beschikkingen, welke sedert de Wet op de Bescherming van Monumenten en Landschappen van 1931 in België bestaan (5)

(1) Hiroshi DAIFUKU, Programme de préservation des monuments, in : La conservation et la restauration des monuments et des bâtiments historiques, UNESCO, 1973, p.33

(2) cfr. Rodrigo M.F.de ANDRADE, La conservation des sites urbains, in: La Préservation des biens culturels, UNESCO, 1969, p. 168

(3) Recommandation concernant le sauvegarde de la beauté et du caractère du paysage et des sites, Alg. Verg. UNESCO, XIIe Sessie, Parijs 11.12.1962

(4) Recommandation concernant la préservation des biens culturels mis en péril par des travaux publics ou privés, Alg. Vergad. UNESCO, XVe Sessie, Parijs, 19.11.1968

(4) voor het opstellen van deze tekst hebben wij meer dan dankbaar gebruik gemaakt van : Dr. R. PEREMANS, Juridische Problemen, in : Naar een groenstrategie voor Vlaanderen. Eerste Vlaams wetenschappelijk kongres over groen-voorziening, Gent, 27-28.9.1974, p. 407 (kongresboek) ; ook de schuin geciteerde delen zijn hieruit afkomstig .

In ons land vigeren thans :

- de wet van 7.8.1931 op de klassering van monumenten en landschappen (B.S. 5.9.1931)
- de wet van 29.3.1962, houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening en de stedenbouw (B.S. 12.4.1962)
- het KB. van 13.12.1968 betreffende de samenstelling, de organisatie en de bevoegdheid van de Koninklijke Kommissie voor Monumenten en Landschappen (B.S. 30.1.1969)
- het KB. van 1.6.1972 tot oprichting van een Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg (B.S. 8.11.1972)
- het dekreet van 13.7.1972 van de Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap tot wijziging van voormelde wet van 7.8.1931 (B.S. 7.9.1972)

In grote lijnen wil deze wetgeving *"voorkomen dat historische gebouwen en merkwaardige landschappen (...) zouden prijsgegeven worden aan ongebreidelde expansie en de technologische vooruitgang, en aldus als waardevol getuigenis voor de volgende generaties zouden verloren gaan"*. We zien aldus dat men nog steeds van het gebouw of de site in sé uitgaat, zonder op de urbanistische achterban van gans het kompleks te letten. M.a.w. het "monument" staat nog grotendeels los van zijn omgeving ...

De uitvoering van deze wet is thans toevertrouwd aan de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg (Jozef II-straat 30, 1040 BRUSSEL) ; het adviserend orgaan is de Koninklijke Kommissie voor Monumenten en landschappen .

Door het KB. van 1968 werd de Koninklijke Kommissie omschreven en de voorgaande situatie ingrijpend gewijzigd : deze werd toen gesplitst in een autonome sekte per taalgebied, maar met een gemeenschappelijk beheer over de Brusselse agglomeratie . Deze splitsing ging gepaard met een vernieuwing van leden en inhoud . In 1972 werd de Kommissie "aangevuld" door de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg .

De wettelijke middelen ter bescherming van de Monumenten en Landschappen, kunnen best samengevat worden als

- de verplichting toestemming v.d. bevoegde overheid aan te vragen om werken uit te voeren aan gerangschikte monumenten, gebouwen en landschappen ;
- het verbod bouwwerken of verkavelingen uit te voeren in landschappen opgenomen in een inventarisatie .

PROCEDURE :

De Wet van 7.8.1931 bepaalt in art.1 dat monumenten waarvan het behoud in historisch, artistiek of wetenschappelijk opzicht van nationaal belang is , beschermd moeten worden bij K.B.

Na aanvulling door voorvermeld Dekreet, is de situatie thans als volgt :

Op initiatief van de Minister van Nederlandse Cultuur, of op voorstel van hetzij de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, hetzij van het federatie- of agglomeratiecollege, hetzij van het provinciebestuur, kunnen monumenten en gebouwen die onder hoger vermelde terminologie vallen, gerangschikt worden . De eigenaars, enz... hebben geen initiatiefrecht, maar kunnen vanzelfsprekend beroep doen op deze instellingen

Nadat de Minister van Nederlandse Cultuur beslist heeft een gunstig gevolg te geven aan het klasserings-voorstel, wordt dit betekend aan de eigenaars, aan het college van burgemeester en schepenen, aan het federatie- of agglomeratiecollege en aan de bestendige deputatie. De hoop bestaat nochtans dat deze omslagtige werkwijze weldra per Dekreet door een eenvoudige de commodo et incommodo-procedure zou vervangen worden.

Het voorstel tot rangschikking wordt ook meegedeeld aan de ministers die ruimtelijke ordening en stedenbouw, en landbouw onder hun bevoegdheid hebben. Al de betrokkenen kunnen dan hun opmerkingen aan de Minister van Nederlandse Cultuur overmaken, uiterlijk binnen de termijn van 2 maanden. Het K.B. tot rangschikking mag eerst na het verstrijken van drie maanden na de betekening van het voorstel getroffen worden.

GEVOLGEN

Vanaf de dag waarop de minister ter kennis van de belanghebbende brengt dat het voorstel tot rangschikking onderzocht wordt, zijn al de uitwerkselen van de rangschikking (cfr. infra) voorlopig van toepassing, en dit gedurende een tijdvak van negen maanden.

Bij de rangschikking worden de rechten van de eigenaars beknot. De Staat, provincie en gemeente zullen echter bijdragen in de kosten van noodzakelijke werken (dit kan tot 95% bedragen). Bij weigering van de eigenaars om konservatiewerken te laten uitvoeren, kunnen deze van ambtswege uitgevoerd worden, en kunnen de kosten ervan verhaald worden op de eigenaars, in de mate dat zij er hetvoordeel van hebben.

Blijvende veranderingen aan een gerangschikt goed mogen slechts geschieden na een K.B. dat de toestemming verleent, na advies van Kon. Komm. v. Mon. en Landsch., en van het college van burgemeester en schepenen.

Bij dreigend verval of zware beschadiging kunnen de gerangschikte monumenten en gebouwen onteigend worden uit hoofde van het algemeen nut. Tevens kan de eigenaar, i.p.v. de voor onderhoud noodzakelijke werken uit te voeren, onteigening door de staat eisen.

Tenslotte mogen al de werken, welke zonder toestemming aangevat werden, en welke het behoud van gerangschikte goederen in gevaar brengen, door overheidsop treden stilgelegd worden.

Belangrijk is ook de WET OP DE STEDEBOUW EN DE RUIMTELIJKE ORDENING (1962)

Deze stipuleert dat de eigenaar verplicht is een bouwvergunning aan te vragen voor bouwen, verbouwen of afbraak. Bovendien moet, wanneer het betrokken perceel noch binnen een B.P.A. (Bijzonder Plan v. Aanleg) noch binnen een behoorlijk afgegeven verkavelingsvergunning valt, de bouwaanvraag bekend gemaakt worden door aanplakking, in het geval men wil bouwen, herbouwen of verbouwen binnen het gezichtsveld van een beschermd monument.

In een omzendbrief aan de prov. directeurs van Stedenbouw, van het Bestuur der Waterwegen, der Wegen, en der Gebouwen, heeft de Minister van Openbare Werken erop gewezen, dat de uitbreiding van woonzones of wegenwerken, geenszins de vernietiging met zich mag brengen van waardevolle monumenten (1.9.19). Om de vernietiging tegen te gaan wenst de Minister dat al de voorontwerpen die mogelijk monumenten van archeologische of historische aard raken of beïnvloeden, gesignaleerd zouden worden aan de Dienst Algemeen Beleid inzake Ruimtelijke Ordening en Stedenbouw (Res. Palace, Wetstraat, 1040 BRUSSEL).